

*Ole Lauridsen**

Handelsordbøger

Jeg skal i det følgende kort præsentere et større ordbogsprojekt, der nu har været i gang godt et år, og som vil finde sin afslutning næste år med udgivelsen af en række handelsordbøger dansk-engelsk, dansk-fransk, dansk-spansk, dansk-tysk og vice versa.

Kaster man et blik på markedet for handelsordbøger for dansk og de fire nævnte fremmedsprog, vil man umiddelbart kunne spørge: Hvorfor nu flere ordbøger? Er markedet da ikke efterhånden mættet?

Til sprogparrret dansk-tysk foreligger ved en hurtig optælling hele 4 ordbøger, og for de andre sprogs vedkommende stiller det sig generelt lige sådan – en voldsom dækning for et begrænset marked som det danske.

Imidlertid rummer selve konceptet, som er udformet af seriens redaktør, Sven Tarp, selve begrundelsen. De fire ordbøger er opbygget efter helt samme, helt nye mønster. Særlig vigtigt er i den forbindelse flg. forhold:

For det første, at der foreligger en ægte produktionsordbog, altså en ordbog, der entydigt er lagt an på fremstillingen af tekster, og dét både til og fra fremmedsproget. For lige at klare en praktisk detalje først: Man skal altså ikke mere arbejde med flere enkeltbind, men kan klare sig med et og kun et. Men vigtigere: Det at ordbogen er produktionsorienteret, har betydning for dels hvilke lemmata, altså opslagsord, der optages, dels hvilke oplysninger der gives til de forskellige ækvivalenter, altså oversættelser. Alt for mange fagordbøger har – bevidst eller ubevidst – hidtil både villet støtte produktion og reception, dvs. forståelse/læsning af tekster. Og de to principper er i realiteten ikke videre forenelige, faktisk går de i et ikke ubetydeligt omfang på tværs af hinanden: til tekstproduktion er der

* *Ole Lauridsen*
Handelshøjskolen i Århus
Tysk Institut
Fuglesangs Allé 4
DK-8210 Århus V

naturligvis behov for en del detailoplysninger både iht. de grammatiske og iht. de semantiske, altså betydningsmæssige forhold, ligesom der skal inkorporeres overvejelser om stilniveau og synonymforhold. Skal ordbogen derimod udelukkende bruges som “glose-nøgle” ved tekstlæsningen, står den rene betydning naturligvis i centrum, og grammatiske oplysninger kan holdes på et absolut minimum. Med andre ord: vil man tjene både produktion og reception, sætter man sig næsten uundgåeligt mellem to stole og får en ordbog, der giver for lidt til det ene (produktionen) og for meget til det andet (receptionen). Og den misere undgås her.

For det andet er lemmaselektionen, dvs. valget af opslagsord, fælles for de fire enkeltbøger – idet der dog er en vis tolerance for indbyrdes afvigelser (s. ndf.).

For det tredje er artiklerne i layoutet skåret over ganske samme læst.

For det fjerde er målgruppen den samme.

For det femte indgår de to enkeltdele i en væsentlig interaktion samtidig med, at de fremstår som selvstændige enheder.

Alt i alt: en sprogmedarbejder, der som de erhvervsproglige bachelorer meget ofte arbejder med tekstproduktion til og fra to fremmedsprog, får et redskab i hænde, der er konciperet efter de aktuelle behov og ikke kræver idelig omstilling fra opslagsprincip til opslagsprincip, hvilket i sig selv er en ubestridt fordel for en problemfri arbejdsproces. Samtidig kan man klare sig med et bind pr. sprogpår.

Desforuden udnyttes ensartetheden i opbygning til at udarbejde også en cd-rom med samtlige ordbøger og mulighed for avancerede såkaldte fuldtekstsøgninger på tværs af sprogene eller med afsæt i et andet fremmedsprog og altså ikke kun i dansk, som sædvanen hidtil har været. Der vil kunne arbejdes med trunkeringer, dvs. søgning på dele af ord, der vil ved brug af de såkaldte boolske operatører “OG”, “ELLER”, “OG IKKE” samt “I NÆRHEDEN AF” kunne søges på kombinationer af ord, og der vil kunne foretages udelukkelser. Brugeren kan dermed i langt højere grad benytte sit eget sproglige potentiale og sin egen kreativitet, end tilfældet er det ved klassiske ordbøger, hvor anvendelsen helt og fuldt afhænger af det foreliggende koncept – i ni ud af ti tilfælde den slagne alfabetiske landevej, hvilket gør, at vidensindsamlingen sker på baggrund af selve opslagsordet.

Lad os se på en række enkeltelementer, idet jeg indledningsvis understreger, at jeg nok taler om projektet som helhed, men eksemplificerer ud fra tysk, der er mit arbejdssprog.

Som nævnt bygger de fire ordbøger alle på samme basis af lemmata, opslagsord. Sven Tarp har foretaget udvalget og leverer de enkelte bogstaver i elektronisk form, altså på diskette, til de forskellige forfattergrupper.

Lemnaudvalget bygger for en stor dels vedkommende på autentiske merkantile tekster, især handelsbreve, desforuden – ganske naturligt – på andre opslagsværker, og det genspejler i alle henseender det moderne handelssprog; ingen skal altså mere gå forgæves efter fx fax, faxe, e-mail, maile, internet osv. osv., man finder i de nye ordbøger en skøn som blanding af opdaterede fagspecifikke ord/udtryk og egentlig almen-sproglige ord/udtryk, der har en særlig vægt eller hyppighed i merkantile tekster. Men vi standser, da ordbogen jo som allerede nævnt er produktionsorienteret, ikke ved ækvivalenten, altså oversættelsen af det enkelte ord og i den forbindelse oplysninger om fx køn og bøjning. I meget vidt omfang præsenteres en række kollokationer, dvs. forbindelser, de enkelte opslagsord kan indgå i – som når der eksempelvis i forbindelse med opslagsordet baggrund angives oversættelser af bl.a. blive trængt i baggrunden, på baggrund af forholdene, på denne baggrund. Yderligere opereres der med såkaldte standardfraser, dvs. fuldt færdige sætninger, der meget vel kan tænkes mere eller mindre direkte anvendt i et brev, eksempelvis under dag: Idet vi henviser til vor telefonsamtale af i dag, fremsender vi hermed vort bedste tilbud. Endelig gives der især i den tyske ordbog supplerende grammatiske oplysninger, hvor vi som forfattere erfaringsmæssigt ved, at der foreligger særlige vanskeligheder.

I langt de fleste tilfælde afviger vi ikke fra det valg, som Sven Tarp har foretaget. Men det ligger i sagens natur, at vi af og til må fremsætte egne forslag til optagelse af yderligere ord, idet vi som fagfolk for sprogarret dansk-tysk har kendskab til særlige områder, der ikke umiddelbart synes at rumme vanskeligheder, men som reelt er årsag til forvirring. Vi indfører så selv det pågældende lemma, og meddeler dette til redaktøren.

På samme måde indfører vi ganske ofte supplerende kollokationer, fordi der inden for et givet lemma ligger et problem, der kan belyses ved indførelsen af nok en ordforbindelse. Endelig har vi mulighed for at

anføre encyklopædiske forklaringer til et givet lemma – en praksis, vi især gør brug af ved behandlingen af institutioner og organisationer, der i langt de fleste tilfælde ikke kan oversættes direkte til eller fra fremmedsproget; her beskrives så den pågældende institution og dens virke i kortform, og der angives en institution i det land, hvis sprog der oversættes til, som man om ønsket kan henvise sammenlignende til. Tilsyneladende en detalje, men i handelsordbøger virkelig en vigtig nyskabelse.

Hvad arbejder vi nu ud fra? En meget væsentlig kilde til vores enkeltartikler er Sven Olaf Poulsens Dansk-Tyske Handelsordbog. Da samme Sven Olaf Poulsen er en af de tre forfattere, råder vi både i bogform og menneskeskikkelse over en markant videnskilde. Derudover er det helt primære værktøj til søgning af belæg internettet. Søgemaskinerne er efterhånden så avancerede og pålidelige, at man uden større vanskeligheder kan finde hjælp i snart sagt alle tilfælde på nettet. Særlig vigtige hjælpemidler er i den forbindelse meta-browseren Web-Ferret, der i en og samme forretningsgang søger på de store kendte browsere, bl.a. AltaVista, Infoseek, WebCrawler og Yahoo, og den tyske søgemaskine Fireball, hvis følsomhed for boolske operatorer er formidabel. Desuden gør vi stor brug af on-line-søgninger hos Institut für deutsche Sprache i Mannheim, der stiller store sproglige datamængder til rådighed via TelNet, ligesom vi benytter egne tekstkorpora, lagret på egne computere i ganske avancerede informationsbehandlingssystemer. Der er altså tale om en gennemført ajourføring af materialet på baggrund af den nyeste teknologi.

Naturligvis skeler vi i et vist – men egentlig ikke stort omfang – også til andre opslagsværker. Men i langt de fleste tilfælde bruger vi ikke oplysninger herfra umiddelbart, men checker dem i de nævnte elektroniske kilder; de inddragede værker er altså gennemgående en slags springbræt for vores undersøgelser, og herved undgås – forhåbentlig – den ikke videre flatterende overtagelse af fejl i de anvendte kilder, der beklageligt ofte kan ses i såvel ordbøger som grammatikker.

Endelig kontakter vi ministerier og styrelser her i landet for at få hjælp til identifikationen af diverse institutioner i Tyskland, ligesom vi har henvendt os til post- og politimyndigheder i Tyskland for at få vejledning om bestemte procedurer og termer i forbindelse med fx hhv. postoverførsler af betaling og køre- og hviletidsbestemmelser.

De enkelte artikler giver naturligvis så megen information, at brugeren uden videre kan komme videre i sit sproglige arbejde ved et enkelt opslag. Men det giver sig selv, at der i mange, mange tilfælde er et større udvalg af synonyme udtryk, og her kommer så den omtalte interaktion mellem de to ordbogsdele i spil. Vil en bruger gerne variere sit – i vores tilfælde tyske – sprog, kan han nemlig ved hjælp af bestemte synonymhenvisninger få reference til ord i den tysk-danske del, der helt eller delvist ækvivalerer med den anførte ækvivalent, den anførte oversættelse af opslagsordet. Dette princip betyder for det første, at brugeren ikke mister overblikket ved sit første opslagsarbejde, og det sparer for det andet plads, idet det overflødiggør undtagelser. Der er altså tale om en markant lettelse i det sproglige researcharbejde.

Jeg har flere gange benyttet udtrykket “brugeren”, og hvem er nu det? Naturligvis spiller vore egne studerende og kandidater en stor rolle i hele tilrettelæggelsen, hvilket er så meget mere naturligt, som handelshøjskolerne leverer det absolut største kontingent brugere af merkantilt sprog. Men samtidig henvender ordbøgerne sig også til lavere niveauer, dvs. til elever på handelsskolerne. Dette gør naturligvis, at man i tilrettelæggelsen af artiklerne må tage en række særhensyn, for tysks vedkommende fx i henseende til også helt banale grammatiske oplysninger. Sådanne gives så – som allerede omtalt – i enten eksplicit form, dvs. ved angivelsen af en regel eller indføjelser af en eller flere kollokationer, der umiddelbart belyser et problem – fx i henseende til, hvilken kasus de forskellige præpositioner styrer. Er formen i sådanne tilfælde ikke entydig, angives det i parentes, hvilken kasus der skal bruges. Tilsvarende anføres overalt, om et verbum er stærkt – hvori ligger, at manglende angivelse karakteriserer verbet som svagt. Der er i optagelsen af de mere basale oplysninger naturligvis tale om et skøn – begynderen skal føle sig tilfredsstillet, men samtidig skal den vidergående bruger ikke føle, at de for ham relevante oplysninger drukner i ligegyldigheder. Endvidere vil vi for overblikkets skyld i såkaldte rammer – dvs. indrammede afsnit antagelig sidst i ordbogen – give grammatiske oversigter, oversigter over fremgangsmåden ved oversættelse af navne på institutioner og organisationer og over problemerne ved oversættelse af akademiske titler. Også mål og vægt, INCO-termer, salgs-, leverings- og betalingsbetingelser og deslige vil blive underkastet en særskilt behandling i oversigtsform. Ved at samle disse områder

spares der utallige gentagelser i selve ordbogen, og igen lettes anvendelsen.

Som nævnt skal projektet afsluttes i 1998. Efter de planer, der p.t. foreligger, skulle de ny handelsordbøger komme på markedet i efteråret 1998 som nok et synligt bevis på de mange forskningsaktiviteter ved Det erhvervsproglige Fakultet, der er tilknyttet Center for Leksikografi.